

Capitolul I

OBIECTUL CERCETĂRII CRIMINOLOGICE.

CLASIFICĂRI ALE CRIMINALITĂȚII

1. Obiectul cercetării criminologice

1.1. Noțiunea de *criminologie*

Examinarea obiectului cercetării criminologice presupune a stabili ce anume interesează cercetarea criminologică.

Un prim indiciu în acest sens îl reprezintă însăși denumirea **criminologiei**, respectiv originea acestui cuvânt. Din punct de vedere etimologic, noțiunea de **criminologie** este alcătuită din două cuvinte de origine greacă respectiv: *crimen* (cu sensul inițial de acuzație și apoi de infracțiune) și *logos* (la origine discurs, rațiune, iar ulterior, știință)¹.

Pornind de la sensul etimologic se poate formula chiar o definiție prealabilă, pur nominală, în care **criminologia** ar reprezenta discursul cu privire la crimă, știința crimei. Deși evident incompletă, o asemenea definiție apare destul de frecvent în literatura de specialitate, la autori de prestigiu, fie efectiv în formula **știința crimei**², fie în varianta **studiul științific al fenomenului criminal**³.

Acest tip de definiție, deși criticabil sub aspectul rigorii, prezintă avantajul simplității, oferind un reper clar, deși minim, cu privire la zona în care se situează cercetarea criminologică.

¹ În realitate, etimologia cuvântului *crimă* este mai complexă și a constituit subiectul multor dezbateri în literatura de specialitate. Astfel, s-a arătat că termenul *crimă* provine din grecescul *krimein*, care avea înțelesul a judeca, a alege, a separa. Cuvântul a fost preluat în latină sub forma *crimen* (-inis) care însemna la origine: „decizie judiciară”. În latina clasică termenul *crimen* capătă de asemenea sensul de «acuzație» sau «capăt de acuzare». În aceste condiții, în sensul său etimologic, cuvântul crimă nu desemnează în mod direct o acțiune, un act sau un comportament particular, ci mai degrabă actul de a judeca un comportament în cadrul unui proces instituțional de tip judiciar.

² E. Seelig, *Traite de criminologie*, Ed. P.U.F., 1990, p. 3.

³ R. Vouin și J. Leaute, *Droit Penal et Criminologie*, Ed. P.U.F., 1956, p. 34.

Pe baza acestui reper, se consideră că fenomenul criminal intră în sfera de interes a cercetării criminologice, face parte din obiectul acesteia.

Un al doilea indiciu este dat de existența evidentă a unor preocupări practice legate de fenomenul criminal, de combaterea ori limitarea acestuia. Putem presupune că interesul cercetării criminologice este atras și de aceste preocupări de ordin practic, pe care le vom numi **practică anticriminală**⁴.

Obiectul cercetării criminologice îl formează astfel **fenomenul criminal** și **practica anticriminală**.

Expresia **fenomen criminal** este foarte des utilizată, dar sensul ei diferă, uneori foarte mult, în raport de conținutul mai restrâns sau mai larg ce i se atribuie. Uneori, fenomenul criminal este privit doar ca o noțiune juridică, situație în care conținutul acestuia este redus la cel al noțiunii de **infracțiune**.

Alteori, în doctrină, prin utilizarea expresiei fenomen criminal se are în vedere doar aspectul macro-criminologic (**ansamblul infracțiunilor**). În sfârșit, unii criminologi dau un sens foarte larg expresiei fenomen criminal, considerând că în conținutul acesteia trebuie să se regăsească: normele penale edictate, violarea acestora, precum și reacția socială represivă consecutivă .

S-a apreciat că, în mod evident, este o greșeală să privim fenomenul criminal ca pe o simplă abstracție juridică, deoarece el reprezintă o realitate umană și socială .

În același timp, o viziune exclusiv macro-criminologică (macro-socială) asupra fenomenului criminal este doar parțială, deoarece ignoră latura individuală a realității criminale (crima, ca fenomen individual și criminalul, ca factor *sine qua non*). În sfârșit, o viziune prea largă asupra fenomenului criminal este la rândul ei inexactă. A introduce represiunea în conținutul fenomenului criminal echivalează, se consideră îndreptățit în doctrină, cu o confuzie ce s-ar face în medicină între boală și tratamentul acesteia⁵.

1.2. Noțiunea de crimă

Pentru a stabili ce anume intră în conținutul fenomenului criminal (și pe cale de consecință în conținutul obiectului cercetării criminologice) trebuie să pornim de la aspectul individual al fenomenului (**noțiunea de crimă**) unde nu

⁴ **Valerian Cioclei**, *Manual de criminologie*, Ediția a 3-a, Editura All Beck, București, 2005, p. 2.

⁵ **V. Cioclei**, op. cit. p. 3.

trebuie ignorat nici factorul uman care este inerent (**criminalul**) și trebuie să avem în vedere și aspectul colectiv sau de masă al fenomenului (**criminalitatea**).

Noțiunea de crimă are mai multe înțelesuri, fapt ce generează uneori o totală confuzie, atât în privința noțiunii în sine, cât și în legătură cu unii compuși ai acesteia, cum ar fi **criminologia și criminologul**.

Literatura de specialitate distinge trei înțelesuri posibile ale noțiunii de crimă:

- a) sensul comun;
- b) sensul penal;
- c) sensul criminologie.

a) **În sens comun**, prin crimă se desemnează, de regulă, o infracțiune intenționată împotriva vieții persoanei, fie că este vorba de omor, de omor calificat, de omor deosebit de grav sau pruncucidere.

Prin extensie, regăsim aceeași denumire utilizată de multe ori în cazul unor infracțiuni care au un alt obiect juridic principal, dar care au ca rezultat moartea unei persoane: tâlhărie urmată de moartea victimei, viol urmat de moartea victimei.

Întâlnim această utilizare în limbajul curent, în presă, în opere literare. La baza folosirii crimei cu acest înțeles se află, probabil, denumirea dată categoriei celei mai grave de infracțiuni, în împărțirea bipartită a infracțiunilor în crime și delikte. Trebuie subliniat, însă, că nu există identitate între cele două înțelesuri⁶.

b) **În sens penal**, crima desemnează o infracțiune gravă, pentru care legiuitorul stabilește pedepse diferite și proceduri speciale, în raport cu celelalte infracțiuni. Acest sens este dat de împărțirea tripartită a infracțiunii în: crime, delikte și contravenții.

În legislația penală română a existat această împărțire a infracțiunilor, în crime, delikte și contravenții, atât în codul de la 1865, cât și în cel de la 1936 (Codul penal Carol al II-lea).

Codul Penal socialist de la 1969 a renunțat la sistemul trinitar, lăsând loc unei concepții unitare cu privire la infracțiune. În acest sistem, contravențiile au ieșit din sfera de reglementare a justiției penale. În rest, orice faptă prevăzută de legea penală și în condițiile prevăzute de lege, reprezintă infracțiune, fără nici o altă distincție. Rezultă că, în contextul legislației românești actuale, noțiunea de crimă

⁶ V. Cioclei, *op. cit.* p. 3.

nu mai are o semnificație penală determinată. S-a remarcat în doctrină⁷ că noțiunea de crimă folosită în limbajul comun nu acoperă integral categoria crimelor din împărțirea tripartită la care ne-am referit anterior. Atât în vechiul nostru sistem penal, cât și în celelalte legislații care au prevăzut ori mai prevăd încă împărțirea trinitară, în categoria crimelor intră, pe lângă infracțiunile contra vieții ori care au avut ca urmare moartea victimei, și alte fapte penale grave, cum ar fi spre exemplu infracțiunile contra siguranței statului, unele fapte de corupție, tâlhăriile, violurile, mai nou actele de terorism, traficul organizat de stupefiante etc.

c) **În sens criminologic**, noțiunea de crimă are o accepțiune largă, referindu-se la infracțiune în general. După cum vom constata însă, este inexact a pune semnul de egalitate între infracțiune și noțiunea de crimă utilizată în criminologie.

Încă de la primele cercetări cu caracter științific efectuate în domeniul criminologiei, s-a încercat și, parțial s-a reușit, o distanțare de viziunea abstractă cu privire la infracțiune, pe care o practicau penaliștii. Crima a fost privită ca fapt uman și social, ca fenomen (în sensul de realitate observabilă și repetabilă). Nu întâmplător, cercetarea criminologică a debutat sub denumirea de antropologie. Pozitivistii italieni au coborât pe firul istoriei umanității, au depășit granițele statale și continentale, pentru a studia crima și omul criminal. În aceste condiții, una din primele observații care s-au impus a fost legată de oscilația în timp și spațiu a legii penale. Cu puține excepții, ceea ce ieri era considerat drept crimă, astăzi nu mai este și invers, ceea ce un stat sancționează ca infracțiune, altul nu o face și invers.⁸

Mai mult, în cadrul aceluiași sistem penal există importante diferențe de natură între faptele calificate drept criminale. De la uciderea unei persoane până la sustragerea unei franzele, codul penal lipește aceeași etichetă: **infracțiune**. Blamul public, invocat deseori drept reper în labirintul sancționator, este un fals criteriu. Există fapte care se bazează pe inteligența și abilitatea autorilor combinate cu naivitatea victimelor. În aceste cazuri blamul social este de regulă formal, dacă nu chiar inexistent. O categorie intermediară o formează fraudele fiscale și furturile în paguba statului, care declanșează în opinia publică un oprobriu de principiu,

⁷ V. Cioclei, *op. cit.*, p. 5.

⁸ Astfel, în dreptul american spre exemplu, noțiunea de *crimă* corespunde celei de infracțiune, incluzând în același timp: *violation* (echivalentul contravenției), *misdemeanour* (ce ar corespunde cu delictul) și *felony* (echivalentul crimei din împărțirea tripartită).

impersonal. În sfârșit, există și o altă categorie, reprezentată în principal de agresiuni și furturi în paguba avutului privat care declanșează sentimente de insecuritate și iritare și față de care blamul public este maxim⁹.

Această relativitate a legii penale, ce presupune relativitatea noțiunii de crimă, a scos la iveală necesitatea găsirii unor criterii proprii criminologice pentru definirea ei.

Primul care a încercat o rezolvare coerentă a acestei probleme a fost **Rafaele Garofalo**. El a propus o abordare sociologică a noțiunii de crimă, dându-i acesteia semnificația de **delict natural** (în opoziție cu delictul convențional). Astfel, în opinia lui Garofalo, pentru ca un act să fie considerat crimă, el trebuie să producă vătămarea acelei părți a simțului moral care constă în sentimentele altruiste fundamentale, mila și probitatea¹⁰. Ulterior au existat și alte tentative de definire a crimei, însă criteriile propuse de Garofalo au revenit cel mai des, sub o formă ori alta, în concepțiile exprimate. Astfel, **B. di Tullio** definește crima în aproape aceiași termeni ca și Garofalo, arătând că putem considera drept **crimă** acel fenomen care, aducând atingere sentimentelor altruiste fundamentale, tulbură condițiile de viață ale ansamblului social și contravine moralității medii dintr-o epocă și dintr-o societate determinată¹¹.

Dintre încercările recente, merită a fi amintită soluția propusă de **R. Gassin** care pornește de la distincția ce se poate face între valorile-scop și valorile-mijloc, primele reprezentând bunurile protejate de legea penală, iar celelalte mijloacele (procedeele), prin care s-ar aduce atingere respectivelor bunuri și care sunt, la rândul lor, prohibite. În timp ce bunurile protejate variază mai mult sau mai puțin, în timp și spațiu, mijloacele (procedeele) prohibite prezintă un element de constanță: **violența** și **viclenia** au fost întotdeauna incriminate¹². Se apreciază că o definiție a noțiunii de crimă ar trebui să pornească, deci, de la aceste elemente. Problema gradului de la care violența și viclenia ar trebui să fie sancționate (ori ar trebui să fie considerate crime) rămâne însă nerezolvată¹³.

⁹ V. Cioclei, *op. cit.*, p. 6

¹⁰ R. Garofalo, *La criminologie, cinquieme edition, entirement refondue et augmentee*, Felix Alean Editeur, Paris, 1905, p. 35.

¹¹ B. di Tullio, *Manuel d'anthropologie criminelle*, Ed. Payot, Paris, 1951, p. 16.

¹² R. Gassin, *Criminologie*, deuxieme edition, Ed. Dalloz, Paris, 1990, p. 53, 54.

¹³ V. Cioclei, *op. cit.*, p. 7.

Prin urmare, nu se poate vorbi în prezent despre o definiție a crimei unanim acceptată în doctrina criminologică. Toate dezbaterile care au avut loc în jurul acestui subiect au scos însă la iveală caracterul pozitiv al crimei (în sensul de realitate observabilă) și faptul că, pentru înțelegerea ei, se impune a merge dincolo de teoria clasică a doctrinei penale, în care infracțiunea (crima) este considerată o abstracție, ea neexistând decât sub forma unui concept juridic.

În limbaj criminologic, echivalarea noțiunilor de crimă și infracțiune nu este riguros exactă deoarece noțiunea de crimă, deși o include pe cea de infracțiune, cuprinde în plus și alte fapte cărora este posibil să le lipsească unul din cele trei elemente definitorii ale infracțiunii, dar care păstrează o justificată aparență penală prin existența celorlalte două elemente. Pentru a acoperi și aceste situații se consideră că, **în sens criminologic, noțiunea de crimă desemnează fapta penală sau fapta cu justificată aparență penală**¹⁴.

Mai trebuie precizat că în preocupările criminologie intră și studierea altor categorii de fapte, de comportamente, ce ies din sfera noțiunii de crimă, chiar în înțelesul larg pe care i l-am atribuit. Este vorba, în esență, de acele comportamente apreciate ca *deviante*, care se depărtează deci de normele socio-morale, fără însă a intra în conflict cu legea penală. Un exemplu tipic în acest sens îl reprezintă alcoolismul, comportament deviant ce a constituit obiect de studiu încă de la începuturile cercetărilor criminologice, Lombroso, de pildă, acordându-i un interes particular. Mai pot fi date ca exemple: consumul de substanțe stupefiante (în măsura în care acest consum nu este incriminat de legea penală), abandonul școlar, tendințele spre vagabondaj ori vagabondajul (întrucât, *de lege lata*, acesta nu constituie infracțiune), prostituția (la fel, în măsura în care nu este considerată drept infracțiune)¹⁵.

În literatura de specialitate s-a pus problema dacă aceste comportamente intră ori nu în sfera obiectului cercetării criminologice, iar părerile au fost atât pro, cât și contra. O soluție mediană ar fi aceea de a considera că aceste comportamente fac parte din sfera de interes a criminologiei¹⁶.

¹⁴ V. Cioclei, *op. cit.*, p. 9.

¹⁵ V. Cioclei, *op. cit.*, p. 9.

¹⁶ R. M. Stănoiu, *Criminologie*, vol. I, Ed. Oscar Prinț, 1995, p. 24. Ne referim aici la teoriile aboliționiste care reclamă înlocuirea termenilor de infractor și delincvent cu expresii de genul: „persoană implicată”, „aflată într-o situație problemă”.